

Morauszki András – Papp Z. Attila

Nemzetiségi revival? Magyarország nemzetiségei a 2011. évi népszámlálás megváltozott módszertana tükrében¹

Magyarországon a legutóbbi népszámlálás 2011 októberében zajlott. Az általában tízévente tartott teljes körű adatfelvétel nem csupán a Magyarországon élő személyek és háztartások összetételéről, illetve lakóépületekről tudósít, hanem további, jogi következményei is vannak. Így például a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi törvény a népszámlálás eredményeihez köti a nemzetiségek nyelvhasználati jogait, illetve a nemzetiségi önkormányzatok felállításának lehetőségét is.² A népszámlálásnak ezen túl társadalmi hatásai is lehetnek. Kretzer és Arel a népszámlálás és identitásformálás összefüggéseit tárgyaló tanulmányukban bemutatják a népszámlálásoknak a modern állam kiépülésével párhuzamos rendszeresítését, és amellet érvelnek, hogy az emberek különböző kollektív identitáskategóriákba való besorolása végső soron formálja a megszámláltak kollektív identitásait.³ Ezáltal a népszámlálás etnikai kötődést vizsgáló kérdései sajátos politikai-hatalmi színezetet kapnak, ami akár meg is kérdőjelezheti ezeknek az adatoknak a tudományos érvényességét. Antropológusok hangsúlyozzák az identítások társadalmi konstrukció voltát, amelyek következképpen „nem valósak”, így alkalmatlanok a számszerűsítésre. Mások ugyanakkor rámutatnak, hogy az identítások, míg nem léteznek függetlenül az emberek percepcióitól, társadalmi gyakorlatok alapjául szolgálnak, és ezáltal „társadalmilag valósakká” válnak, így ezek számba vétele tudományos

¹ Jelen tanulmány az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézete „Kisebbségi kompetenciák” című kutatása keretében zajlott. A kutatás vezetője Papp Z. Attila.

² CLXXIX. tv. A nemzetiségek jogairól.

³ Kertzer, David I. – Arel, Dominique: *Censuses, identity formation, and the struggle for political power*. In: Ugyanő (eds.): *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*, Cambridge University Press, 2004. 1–42, itt: 31–35.

szempontból nem érdektelen.⁴ A fenti megfontolások fokozott körültekintésre intenek a népszámlálási adatok elemzése során, ami különösen érvényes a nemzetiségi, etnikai adatok vonatkozásában. Az etnikai adatgyűjtés a népszámlálások nem kötelező jellegű, a népesség ún. nem alapvető (*non-core*) szenzitív ismérvei közé tartozik, ezért nem véletlen, hogy a közel azonos eszmei időben tartott censzusok során a különböző országok, ha rá is kérdeznek e vonatkozásokra, ritkán teszik ezt teljesen megegyező módon.⁵ Az eredmények szempontjából nem mindegy, hogy a népszámlálási íveken hogyan kérdeznek rá az etnikai hovatartozásra, illetve nyitott vagy zárt kérdésként teszik-e ezt, többválaszos kérdéseket használnak-e, illetve a lehetséges kötődéseket hierarchizálják-e (első opció, második opció stb.). Ha a nemzetiségi hovatartozást firtató kérdések eleve megadott válaszlehetőségeket tartalmaznak, ez valójában etnikai dimenzióra felosztja a társadalmi valóságot, és akaratlanul is preferált és nem preferált, avagy – mint Magyarország esetében is – elismert vagy nem elismert etnikai (statisztikai) csoportokat kreál.

A népszámlálások politikai, társadalmi kontextusától sem tekinthetünk el. Magyarországon (akárcsak más kelet-közép-európai országokban) rendre visszatérő kérdés, hogy miért van nagyságrendi eltérés a romák becslült és a népszámlálások során mért lélekszáma között (2001. évi népszámlálás mintegy 205 ezres számához képest a különféle becslések 700–800 ezerre tették a romák számát). Ilyen értelemben mondhatni társadalmi nyomás nehezedett a népszámlálást előkészítő bizottságra, amely végül azt a döntést hozta, hogy a census során legyen lehetőség elsőként és második lehetőségként megvallott nemzetiségi önbevallásra is. Ezzel azt remélték, hogy a népesség könnyebben megvallja többes identitását.⁶

⁴ Kertzer – Arel, 2004. *Censuses, identity formation, and the struggle for political power*. i.m., 18–20.

⁵ Magyarország és szomszédos országainak ilyen vonatkozású összehasonlítását l. Papp Z. Attila: Az etnikai adatgyűjtés módszertana a Magyarországgal szomszédos országok népszámlálásaiban. *Statisztikai Szemle*, 2010/1. 5–28.

⁶ Letöltés helye: <http://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/modszertan.pdf>; itt: 15. Letöltés ideje: 2014.09.15.

Tanulmányunkban a 2011. évi népszámlálás alapján kívánjuk vizsgálni Magyarország etnikai képének változását, mégpedig elsősorban egy, véleményünk szerint, elhanyagolt szempontból, az első nemzetiségi alapján, amely mentén az adatok összehasonlíthatóvá válnak az 1990. évi népszámlálás eredményeivel. Miközben nem szándékunk vitatni az identitás és specifikusan a nemzeti identitás komplexitását, véleményünk szerint az ebből a nézőpontból elvégzett elemzés hozzájárulhat a nemzetiségekhez tartozók számának elmúlt időszakban megfigyelt növekedésének árnyalásához.

Ez az összehasonlítás végső soron választ adhat arra is, hogy 21 év alatt valóban lényeges eltolódás történt Magyarország etnikai összetételében avagy sem. Ha ugyanis az összesített 2001. és 2011. évi adatokat vetjük össze, az a képzetünk alakulhat ki, hogy valamiféle etnikai revival eredményeképpen jelentős elmozdulások történtek az etnikai önbevallás tekintetében. Amennyiben az 1990. évi nemzetiségi és 2011. évi elsődleges nemzetiségi adatsorok összevetésével kiderül, hogy nincs nagyságrendi elmozdulás az etnikai identitás deklarációi tekintetében, akkor az a hipotézisünk igazolódhat, hogy a 2001. és 2011. évi elmozdulás pusztán módszertani sajátosságokra vezethető vissza.

A magyarországi népszámlálások módszertanának változásai

A legutóbbi népszámlálások nemzetiségi adatainak elemzése módszertani szempontból is rendkívüli körültekintést igényel. Ennek egyik oka, hogy a népszámlálások során a nemzetiségi kötődés vizsgálatának módszere több fontos változáson ment keresztül, ami jelentős hatással bírhatott a végeredményekre. A másik pedig, hogy a legutóbbi népszámlálás során kiemelkedően magas volt azok aránya, akik éltek azzal a lehetőséggel, hogy a szenzitív kérdésekre ne válaszoljanak. Ennek következtében a három – 1990-es, 2001-es és 2011-es – népszámlálás eredményei közvetlenül nem vethetők össze.

1990-ben a népszámlálási kérdőívben a nemzetiséget, az anyanyelvet és az anyanyelven kívül beszélt nyelveket kérdezték meg a válasz-

adóktól. Első két esetben nyolc előre megadott nemzetiség/anyanyelv és egy egyéb lehetőség közül lehetett egyet-egyét választani, egyéb válasz esetén jelezni, ez mit takar.⁷ A beszélt nyelvek esetén nem voltak előre megadott válaszok, a kitöltő szabadon megadhatta az általa beszélt nyelveket, amelyek közül az első hármat vették figyelembe a feldolgozás során. Mivel azonban ezek között nem szerepelhetett az anyanyelv, nincsenek arra vonatkozó információink, hogy az anyanyelv egyúttal mennyire tekinthető használt nyelvnek, tehát nem vethető össze a későbbi évek családi, baráti körben általában használt nyelvekre vonatkozó kérdéseivel.

2001-ben tovább bővült a kérdésblokk: a nemzetiség, anyanyelv, illetve a fent említett, családi, baráti közösségben általában használt nyelven kívül a kitöltő arra is válaszolhatott, „mely nemzetiség kulturális értékeihez, hagyományaihoz kötődik?” Az előre megadott válaszlehetőségek A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvényben rögzített „Magyarországon honos népcsoportoknak” feleltek meg.⁸ Az anyanyelv és családi, baráti közösségben használt nyelvek esetén a cigány (roma), beás és romani kategóriák külön szerepeltek. Természetesen ezek mellett a válaszadó dönthetett úgy, hogy egyéb választ ad meg, vagy pedig nem válaszol. Utóbbira ebben az évben volt először lehetőség. Mind a négy kérdés esetén legfeljebb három válasz volt jelölhető, de a preferencia-sorrend jelölésére nem volt lehetőség.

2011-ben ismét változott a nemzetiségi adatokra vonatkozó kérdésblokk.⁹ A kulturális értékekhez, hagyományokhoz való kötődés kikerült a kérdőívből, ugyanakkor a nemzetiségre két külön kérdésben kérdeztek rá: a válaszadó egyrészt jelölhette „Mely nemzetiséghez tartozónak érzi magát?” (34. kérdés), másrészt azt, hogy „Az előző kérdésnél megjelöl-

⁷ A választható nemzetiségek/anyanyelvek: magyar, szlovák, román, horvát, szerb, szlovén, német, cigány.

⁸ Ezek az 1990-ben felsoroltakon kívül a bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin és ukrán.

⁹ A népszámlálási kérdéseket érintő országgyűlési vitát bemutatja: Körtvélyessi Zsolt: Népszámlálás, etnikai adatok és törvényhozás. *Kisebbségkutatás*, 2010. 4. szám; Letöltés helye: http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2010_04/cikk.php?id=1882; letöltés ideje: 2014.09.20.

tön kívül tartozik-e másik nemzetiséghez is?” (35. kérdés).¹⁰ Az anyanyelvre és családi, baráti közösségben általában használt nyelvre egy-egy kérdéssel kérdeztek rá, ezekre azonban két-két válasz volt adható, a preferencia-sorrend jelölésére nem volt lehetőség. A kitöltő ezúttal is előre megadott lehetőségek közül választhatott, illetve egyéb feleletet jelölhetett meg, avagy meg is tagadhatta a válaszádat. A kategóriák sorrendje azonban megváltozott, a „magyar” válaszlehetőség kiemeltként az első helyre került, ezt követte a tizenhárom honos nemzetiség alfabetikus sorrendben és a végére került négy további nemzetiség.¹¹ Ez utóbbinak ugyancsak lehetett hatása a válaszádra, elsősorban arra, mely nemzetiséget jelöli a kitöltő elsőként, és melyet másodikként.¹²

A kérdésblokk változásai és a nem válaszolók magas aránya miatt a nemzetiségek számának időbeli alakulása csak korlátozottan vizsgálható.¹³ Ennek oka, hogy a többes – 2001-ben hármas, 2011-ben kettős – kötődés deklarálásának lehetősége önmagában a nemzetiségekhez tartozók számának növekedését eredményezheti, így ezeknek a népszámlálásoknak az eredményei közvetlenül nem hasonlíthatók össze az 1990. évi eredményekkel, amikor csak egy-egy nemzetiséget, anyanyelvet jelölhettek a válaszadók, és a családi, baráti körben használt nyelv helyett is az általában beszélt nyelvekre kérdeztek rá. Ugyancsak nem vethető össze közvetlenül a 2001. évi és 2011. évi népszámlálás, mivel változott a deklarálható kötődések száma, valamint a nemzetiséghez való kötődést ezúttal nem egy kérdés, hanem két külön kérdés formájában tették fel, ezen kívül az előre megadott válaszlehetőségek sorrendje is eltért.

A gyakorlatban azonban bizonyos feltételezések, illetve szempontok figyelembe vételével mégis sor kerül az eredmények összehasonlí-

¹⁰ A tanulmány következő részeiben a 34. kérdésre adott válaszokat elsődlegesen jelölt nemzetiségként, a 35. kérdésre adott válaszokat másodszorban jelölt nemzetiségként értelmezzük.

¹¹ Az előre megadott válaszok között a tizenhárom honos nemzetiségen és a magyaron túl ezúttal az arabot, a kínait, az orosz és a vietnámit is feltüntették.

¹² Kapitány Balázs: Kárpát-medencei népszámlálási körkép. *Demográfia*, 2013, 56. évf., 1. szám, 25–64.

¹³ Vö. Kapitány, 2013. Kárpát-medencei népszámlálási körkép, i.m., 31.

tására. Az újságcikkekben és tanulmányokban egyaránt a legkézenfekvőbb módon a 2001. és 2011. évi összesített számarányokat használták fel. Mi ezek mellett módszertanilag elfogadhatóbbnak tartjuk összevetni a 2011. évi (KSH kiadványokban nem publikált) első nemzetiségi hovatartozást az 1990. évi népszámlálás nemzetiségi adatsoraival.¹⁴ Tanulmányunkban ennek megfelelően azt vizsgáljuk, hogyan változott Magyarország etnikai–nemzeti összetétele, amennyiben a vizsgálat alapjául az elsődleges nemzeti kötődést választjuk. Az elemzéshez elsősorban az 1990. évi népszámlálás 5%-os,¹⁵ valamint a 2011. évi népszámlálás 10%-os anonimizált mintáit használtuk fel, illetve kisebb mértékben a 2001. évi népszámlálás 10%-os anonimizált mintáját.¹⁶ A KSH által közölt hivatalos teljes körű eredményekre csak kis mértékben tudunk támaszkodni, mivel ezekben a válaszadók nemzetisége csak a két választ összegezve szerepel, így nincs lehetőség elkülöníteni azokat, akik elsősorban az adott nemzetiséghez tartozóként nyilatkoztak magukról. A hivatalos adatokkal való összevetés alapján megállapítható, hogy a minta a nemzetiségi adatok szempontjából is jól reprezentálja a magyarországi lakónépességet, csak a német és szerb nemzetiségűek enyhén alulreprezentáltak a 2011. évi mintában.

A népszámlálások nemzetiségi eredményeinek változása

A 2011. évi népszámlálás nemzetiségi szempontból legérdekesebb és sokat tárgyalt eredménye a magukat nemzetiségieknek vallók számának

¹⁴ Az összehasonlítás háttérében az a feltételezés húzódik meg, hogy amennyiben a megkérdezettnek csak egy nemzetiség deklarálására lenne lehetősége, úgy az elsődlegesként megjelölt nemzetiséget választaná.

¹⁵ Az 1990. évi népszámlálás adatbázisának forrása: Minnesota Population Center. *Integrated Public Use Microdata Series, International: Version 6.3* [Machine-readable database]. Minneapolis: University of Minnesota, 2014. Letöltés helye: <http://www.ipums.org>; letöltés ideje: 2014.09.20.

¹⁶ Az elemzés alapjául szolgáló 2001. és 2011. népszámlálás 10%-os anonimizált mintáit a Központi Statisztikai Hivatal bocsátotta rendelkezésünkre. Az eredményekért és az azokból levont következtetésekért a KSH-t semmiféle felelősség nem terheli.

állítólagos jelentős növekedése volt.¹⁷ A nemzetiségi arányok közlésekor adott nemzetiségűnek tekintettek mindenkit, aki akár egyedülként, akár más nemzetiségek mellett jelölte ezt a választ is, és mindazok nemzetiségi kötődésűnek számítottak, akik akár csak az egyik szempontból (nemzetiség, anyanyelv, családi és baráti körben használt nyelv, kulturális kötődés) jelölte az adott nemzetiséghez, nyelvhez vagy kultúrához való kötődését. Ez azonban a fent jelzett változások miatt számos módszertani problémát vet fel. Amennyiben ezt a módszertant követjük, csakugyan azt látjuk, hogy 2001-hez képest a hazai nemzetiségekhez tartozók száma megközelítőleg a másfélszeresére nőtt, miközben a magyar nemzetiségűek aránya 12%-kal csökkent. A bejegyzett tizenhárom honos nemzeti kisebbség közül csak a görögök, szlovákok és szlovének számaránya csökkent, az ukránok és horvátok számaránya pedig lényegében változatlan maradt, tehát nyolc nemzetiség esetében beszélhetünk növekedésről. A legnagyobb növekedés az örmények és a bolgárok esetében volt megfigyelhető, ezek azonban kis közösségek, akár csak a ruszin, szerb vagy a lengyel. A létszámukat tekintve jelentősebb nemzetiségek közül azonban a romák, németek és románok száma is nagymértékben nőtt.¹⁸ Ebben az értelmezésben azonban mindenki nemzetiséghez tartozó, aki akár adott nemzetiségűnek érzi magát – első vagy másodsorban –, anyanyelve az adott nemzetiségi nyelv vagy pusztán családi, baráti közösségében általában használja az adott nyelvet.¹⁹

¹⁷ Tóth Ágnes – Vékás János: A magyarországi nemzetiségek létszámváltozása 2001 és 2011 között. *Statisztikai Szemle*, 2013, 91. évf., 12. szám, 1256–1267.

¹⁸ 2011. évi népszámlálás 9. Nemzetiségi adatok. Letöltés helye: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf; letöltés ideje: 2014.09.24.

¹⁹ *Népszámlálás 2011 – Módszertani megjegyzések, fogalmak*. Letöltés helye: <http://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/modszertan.pdf>; letöltés ideje: 2014. 09. 24.

1. táblázat. *Nemzetiséghez tartozók számának változása 2001. és 2011. között²⁰*

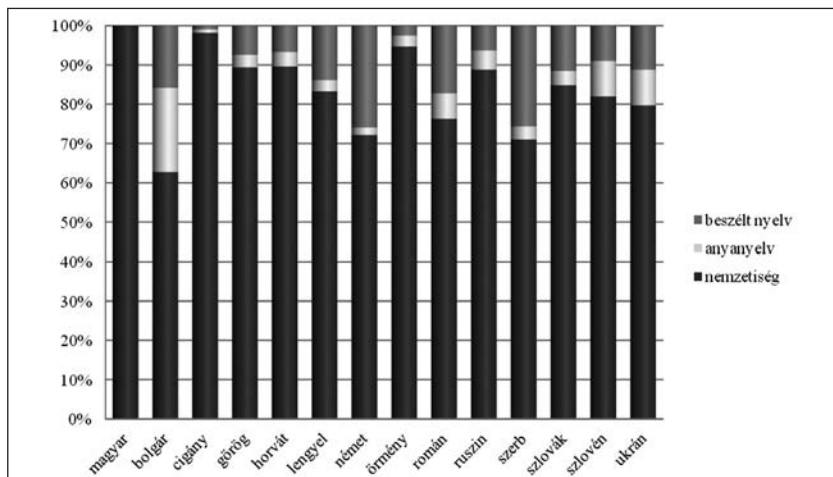
	2001	2011	változás (2001 = 100%)
Népesség	10 198 315	9 937 628	97,44%
Magyar	9 627 057	8 504 492	88,34%
Bolgár	2 316	6 272	270,81%
Cigány (romani, beás)	205 720	315 583	153,40%
Görög	6 619	4 642	70,13%
Horvát	25 730	26 774	104,06%
Lengyel	5 144	7 001	136,10%
Német	120 344	185 696	154,30%
Örmény	1 165	3 571	306,52%
Román	14 781	35 641	241,13%
Ruszin	2 079	3 882	186,72%
Szerb	7 350	10 038	136,57%
Szlovák	39 266	35 208	89,67%
Szlovén	4 832	2 820	58,36%
Ukrán	7 393	7 396	100,04%

Megvizsgálva a különböző nemzetiségekhez való kötődés alapjául szolgáló dimenziókat, jelentős eltérések mutatkoznak. Az emberek többsége ugyan deklarált nemzetisége – legyen az az elsődleges vagy másodlagos – és/vagy anyanyelve révén kötődik az adott nemzeti közösséghez (vagy akár többhöz), ugyanakkor több esetben nem elhanyagolható azoknak az aránya, akiket csak a családi vagy baráti körben beszélt nyelv köt adott nemzetiségi csoporthoz. Ezeknek az aránya nemzetiségenként 0,9–25,9% közöttire becsülhető a honos nemzetiségek esetében. A családi vagy baráti közösségben használt nyelv nemzeti kisebbségi identi-

²⁰ Forrás: www.nepszamlalas.hu; letöltés ideje: 2014. 09.24.

tást megalapozó jellege véleményünk szerint számos esetben vitatható, ezért célszerű az összehasonlítást ennek kihagyásával is elvégezni.²¹

1. ábra. A kötődés elsődleges alapja (2011, minta alapján becslést saját szerkesztés)²²

Amennyiben a nemzeti kisebbséghez való kötődésben nem vesszük figyelembe a családi és baráti körben használt nyelvet, több nemzetiség esetén is jelentősen kisebb növekedést kapunk, néhány esetben azonban épp ellenkezőleg, kisebb csökkenést, vagy nagyobb növekedést láthatunk. Összességében a nagyobb nemzetiségeket tekintve a növekedés – a szlovákokat leszámítva – így is jelentősnek tekinthető, elsősorban a románok esetén, akiknek a száma csaknem 2,3-szorosára nőtt tíz év alatt.

²¹ Módszertanilag ugyanis az is nem honos nemzetiségnek számít e szerint, aki barátaiban körében használja például az angol vagy német nyelvet, vagy külföldi magyarként az adott származási ország államnyelvén is érintkezik családtagjaival, barátaival, függetlenül attól, hogy az illető azonosul-e az adott nemzetiséggel.

²² Amennyiben egy válaszadó több szempontból is kötődött egy nemzetiséghez, úgy minden esetben csak az elsődlegest vettük figyelembe, a következő rangsor alapján: a deklarált nemzetiség számított elsősorban, másodsorban az anyanyelv, és csak harmadsorban a családi, baráti körben használt nyelv. Amennyiben valaki a három szempont alapján több nemzetiséghez is kötődött, úgy szintén e rangsor szerint soroltuk be valamelyikhez. Magyar kötődésűek csak azok lettek, akik minden szempontból a magyar nemzetiséghez és nyelvhez kötődtek.

2. táblázat. Nemzetiséghez tartozók számának változása 2001. és 2011. között a nemzetiségi nyelvet csak családi, baráti körben használókat leszámítva ²³

	2001	2011	korrigált változás (2001 = 100%)	eredeti változás
Népesség	10 198 315	9 937 628	97,44%	97,44%
Magyar	9 599 119	8 476 033	88,30%	88,34%
Bolgár	2 119	5 073	239,41%	270,81%
Cigány (romani, beás)	202 640	312 087	154,01%	153,40%
Görög	6 453	4 113	63,74%	70,13%
Horvát	23 607	24 620	104,29%	104,06%
Lengyel	4 633	6 013	129,79%	136,10%
Német	103 363	137 177	132,71%	154,30%
Örmény	1 106	3 407	308,05%	306,52%
Román	12 798	29 144	227,72%	241,13%
Ruszin	1 828	3 559	194,69%	186,72%
Szerb	6 259	7 835	125,18%	136,57%
Szlovák	33 693	31 134	92,40%	89,67%
Szlovén	4 453	2 597	58,32%	58,36%
Ukrán	6 686	6 382	95,45%	100,04%

A növekedés a nemzetiség dimenziójában volt a legjelentősebb (átlagosan 1,77-szeres), az anyanyelv dimenziójában lényegesen mérsékeltebb volt (1,09-szeres). Ugyanakkor jelentős különbségek vannak az egyes csoportok között: míg szlovén és ukrán anyanyelvűek száma és aránya jelentősen csökkent a tíz év alatt, addig az örmény nyelvűek számaránya másfélszeresére, a bolgár nyelvűeké pedig körülbelül 2,2-szeresére nőtt. Ezek azonban kis közösségek, így a jelentős relatív növekedés összességében csak kis mértékben járul hozzá Magyarország etnikai képének változásához. A nagyobb nemzeti közösségek közül a románok számá-

²³ Letöltés helye: www.nepszamlalas.hu; letöltés ideje: 2014.09.25.

A KSH által közölt hivatalos adatokból kiolvasható azoknak a száma, akik csak a családi, baráti körben használt nyelv alapján köthetők adott nemzetiséghez. Az ő számukat levonva a nemzetiségi teljes számából, megkapjuk azokat, akik deklarált nemzetiségük vagy anyanyelvük alapján is kötődnek az adott csoporthoz.

nak növekedése volt jelentős, a német nyelvűek száma csak mérsékeltebben nőtt, a szlovák és horvát anyanyelvűek pedig valamelyest csökkent. Mivel a növekedés elsősorban a nemzetiség dimenziója mentén történt, indokoltnak tartjuk a nemzetiségi megoszlás részletesebb vizsgálatát.

3. táblázat. *A számbeli változás mértéke a nemzetiségi kötődés dimenziói szerint (2001 = 100%)²⁴*

	Nemzetiség	Anyanyelv	Beszélt nyelv
Teljes népesség	97,44%		
Magyar ²⁵	88,30%	88,09%	87,73%
Bolgár	261,86%	223,17%	246,51%
Cigány (romani, beás)	162,62%	112,18%	115,20%
Görög	156,08%	97,45%	118,84%
Horvát	151,06%	95,74%	108,62%
Lengyel	193,45%	118,18%	143,47%
Német	212,46%	113,25%	180,79%
Örmény	531,13%	151,02%	165,33%
Román	329,52%	163,71%	218,90%
Ruszin	302,64%	89,76%	105,90%
Szerb	188,94%	109,45%	136,48%
Szlovák	167,56%	83,68%	90,08%
Szlovén	78,84%	54,18%	56,15%
Ukrán	111,10%	69,27%	71,81%
Nemzetiségi kötődésűek összesen	177,01%	109,34%	137,59%

²⁴ www.nepszamlalas.hu alapján saját szerkesztés.

²⁵ Magyar nemzetiségűnek/anyanyelvűnek/magyar nyelvet használónak az minősül ebben az esetben, aki kizárólag ezt a választ jelölte. Aki emellett valamely nemzetiséget is jelölt, azt a népszámlálás módszertanával összhangban, az adott nemzetiséghez soroltunk.

Mint fentebb már tárgyaltuk, a legutóbbi népszámlálások eltérő módon vizsgálták a lakosság nemzetiségét. 2001-ben összesen három nemzetiséget jelölhetett a megkérdezett, de ezek között nem tehetett különbséget, így a válaszkategóriák eredeti sorrendje határozta meg, hogy a kódolás során mely nemzetiség lett az első, második vagy épp harmadik. Bár a lehetőség tehát adott volt a többes kötődés megváltására, erre viszonylag kevés esetben került sor. Az elemzett minta alapján 1,1%-ra becsülhető azoknak az aránya, akik jelöltek második nemzetiséget, és 0,01%-ra azoké, akik harmadikat is választottak.

Ezzel szemben 2011-ben azok aránya, akik két nemzetiséget jelöltek 4,5%-ra becsülhető, ami a 2001-es arány megközelítőleg négyszerese. Az arány ilyen mértékű növekedésében egyaránt szerepet játszhatott az Országos Kisebbségi Önkormányzatok Szövetsége által kezdeményezett Sokszínű Magyarország – Népszámlálás 2011, illetve az Ide Tartozunk kezdeményezés, amelyek célja a nemzetiségeket érintő kérdésekre való válaszadás, a nemzetiségi vagy kettős kötődés megváltásának ösztönzése, de szerepet kaphatott a kérdés megváltozott módja is.

4. táblázat. Az adott nemzetiséget elsőként és másodikként jelölők száma (2011, becslés 10%-os minta alapján, saját szerkesztés)

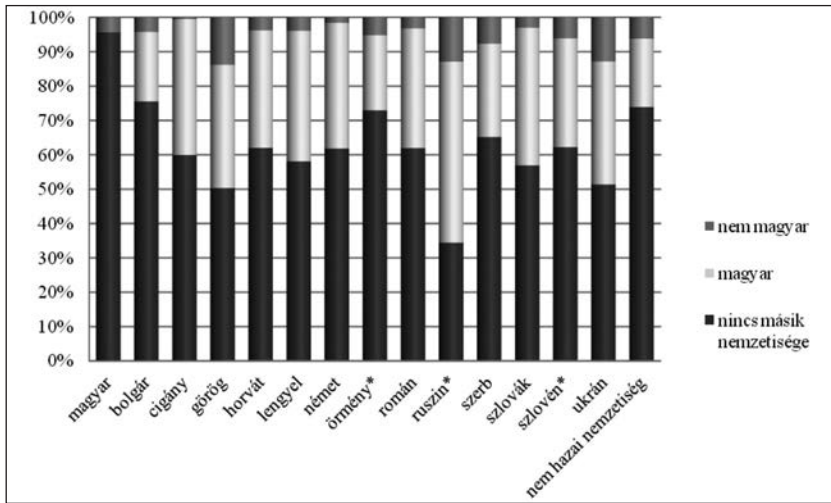
Nemzetiség	Elsőként	Másodikként	Összesen	Elsőként (%)
Cigány	133680	177380	308990	43,26%
Német	42750	83480	125280	34,12%
Nem hazai nemzetiség	30260	27560	55580	54,44%
Horvát	11060	12420	23190	47,69%
Román	8310	18010	26100	31,84%
Szlovák	7200	22380	29320	24,56%
Szerb	2590	4090	6310	41,05%
Lengyel	2410	3660	5920	40,71%
Bolgár	1950	1730	3610	54,02%

Nemzetiség	Elsőként	Másodikként	Összesen	Elsőként (%)
Ukrán	1950	3940	5630	34,64%
Görög	1710	2250	3860	44,30%
Örmény	1000	2180	3060	32,68%
Ruszin	950	2530	3410	27,86%
Szlovén	830	1330	2090	39,71%
Összesen (honos)	246650 (216390)	362940 (335380)	602350 (546770)	40,95% (39,58%)

A 2011. évi népszámlálás nem csupán a kettős identitás deklarálását tette lehetővé, hanem ezen túl azt is, hogy a két jelölt nemzetiség közül a válaszadó megkülönböztesse azt, amellyel elsősorban azonosul és azt, amellyel másodsorban. Erre 2001-ben nem volt lehetőség. Ugyanakkor csak az első nemzetiséget felhasználva, a fent említett feltételezésre alapozva, mely szerint, ha választani kellene, a válaszadók a két deklarált nemzetiség közül az elsőként jelöltet választanák, lehetséges az 1990. évi népszámlálás nemzetiségi adataival való összevetés.

Az elemzett 10%-os mintában összesen 60 235 személy vallotta magát elsősorban vagy másodsorban nem magyar nemzetiségűnek, ezek közül 54 677-en jelölték meg hazai bejegyzett nemzetiséget. A honos nemzetiségűek közül azonban csak 40% körüli azoknak az aránya, akik elsőként jelölték meg ezt (40,9% az összes és 39,6% a honos nemzetiségek esetében). Az egyes nemzetiségek között viszonylag jelentős különbségek vannak e tekintetben, az elsősorban az adott nemzetiséget jelölők azonban csak a bolgárok és a nem hazai nemzetiségek esetében vannak többségben. (4. táblázat)

2. ábra. Második nemzetiség a válaszadó első nemzetisége szerint (2011, minta alapján saját szerkesztés)²⁶

Ugyancsak érdemes megvizsgálni, hogy azok körében, akik elsősorban az adott nemzetiséghez kötődnek, milyen a kettős identitásúak, és ezen belül a nemzetiségi-magyar kettős identitásúak aránya. A nemzetiséget firtató kérdésre válaszolók jellemzően csak az elsődleges nemzetiségüket jelölték. A magukat elsősorban magyarnak vallók mindössze 4,4%-a jelölt második nemzetiséget, és az elsősorban valamely más nemzetiséghez kötődők között is többségben voltak azok, akik nem jelöltek második kötődést, ugyanakkor arányuk lényegesen kisebb, mint a magyarok esetében, körülbelül 62%. Az egyes nemzetiségek azonban ebből a szempontból is különböznek, a ruszin nemzetiség esetében többségben vannak a kettős identitásúak, de a görögök és ukránok esetében is csaknem minden második válaszadó kettős kötődésű. Amennyiben deklarálták valamely más nemzethez való kötődésüket is, ez jellemzően a magyar volt, csak minden 20. választott más nemzetiséget, ez az arány csak a kisebb létszámú honos nemzetiségeknél jelentős, illetve a nem hazai kisebbségek csoportjában.

²⁶ Az örmények, ruszinok és szlovének megoszlása az alacsony mintaelemszám (kevesebb, mint 100) miatt óvatosan kezelendő.

5. táblázat. A magyarországi lakosság első nemzetiség szerinti megoszlásának változása (mintából becsült arányok, saját szerkesztés)

Első nemzetiség	1990	2011	2011 (csak válaszolók)	változás (1990 = 100%)	változás (válaszolók)
Magyar	97,78%	82,75%	97,09%	84,63%	99,29%
Cigány/ roma	1,35%	1,35%	1,58%	99,96%	117,28%
Német	0,30%	0,43%	0,50%	143,85%	168,78%
Horvát	0,13%	0,11%	0,13%	83,00%	97,38%
Szlovák	0,11%	0,07%	0,09%	68,78%	80,70%
Román	0,10%	0,08%	0,10%	80,71%	94,70%
Szerb	0,02%	0,03%	0,03%	108,07%	126,79%
Szlovén	0,02%	0,01%	0,01%	46,55%	54,61%
Nem hazai	0,19%	0,30%	0,36%	216,54%	254,06%
Lengyel		0,02%	0,03%		
Bolgár		0,02%	0,02%		
Ukrán		0,02%	0,02%		
Görög		0,02%	0,02%		
Örmény		0,01%	0,01%		
Ruszin		0,01%	0,01%		
Nincs válasz	–	14,77%	–	–	–
Nemzetiségek összesen	2,22%	2,48%	2,91%	111,96%	131,36%

6. táblázat. A nemzetiségekhez tartozók számának változása első nemzetiség alapján 1990–2011 között (mintából becsült, saját szerkesztés)

Első nemzetiség	1990	2011	változás (1990 = 100%)
Magyar	10135000	8222130	81,13%
Cigány/roma	139500	133680	95,83%
Német	31000	42750	137,90%
Horvát	13900	11060	79,57%
Szlovák	10920	7200	65,93%
Román	10740	8310	77,37%
Szerb	2500	2590	103,60%
Szlovén	1860	830	44,62%
Nem hazai		30260	
Lengyel		2410	
Bolgár		1950	
Ukrán	19380	1950	207,59%
Görög		1710	
Örmény		1000	
Ruszin		950	
Nincs válasz	0	1467220	–
Nemzetiségek összesen	229800	246650	107,33%

A fenti táblázatból látható, hogy amennyiben csak az elsőként jelölt nemzetiségi kötődést vesszük figyelembe, már nem beszélhetünk az összesített adatok esetén megfigyelhető növekedésről. A nemzetiségek közül mindössze az egyéb,²⁷ illetve a német nemzetiségűek aránya ese-

²⁷ Az egyéb kategória ebben az esetben tartalmazza a nem honos nemzetiségeken kívül a bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin és ukrán nemzetiségűeket is, így a változás migrációs eredménynek is köszönhető.

tén figyelhető meg növekedés, igaz ez jelentősnek mondható. A többi nemzetiség esetén kisebb vagy nagyobb csökkenésről számolhatunk be, a legnagyobb csökkenést a szlovén és szlovák nemzetiség körében tapasztalni. Igaz, a magyar nemzetiségűek aránya is jelentősen csökkent a húsz év alatt. Ez a csökkenés kis mértékben meghaladja a nem válaszolók arányát is, akik nemzetiségéről azonban semmit sem tudunk. Így összesítve a nemzetiségek aránya a társadalomban, az első deklarált nemzetiséget figyelembe véve, megközelítőleg 7,3%-kal nőtt. Amennyiben a nemzetiségek arányát az összes válaszadóhoz képest számítanánk ki, a cigány (roma) nemzetiségűek és a szerbek kapcsán is növekedésről beszélhetnénk, a teljes növekedés pedig körülbelül 31%-os lenne. Röviden tehát kijelenthető, hogy a módszertani előfeltevések alapján hasonló logikájú válaszadás vonatkozásában 1990 és 2011 között jelentősen nem növekedett a magyarországi nemzetiségek száma, így valójában nem beszélhetünk markáns etnikai revivalról.

Kapitány Balázs elemzésében határozottan kétségbe vonja annak a megközelítésnek a létjogosultságát, mely szerint a nem válaszolókat különböző vizsgálatokban magyar nemzetiségűként veszik számításba, és az egyéb – nemzetiségi szempontból semleges – szenzitív kérdésekre való válasz megtagadásával párhuzamba állítva amellett érvel, hogy a nemzetiségi kötődést vizsgáló kérdésekre való válaszmegtagadás is legalább részben etnikailag semleges okból történik.²⁸ Ezért a szerző valószínűsíti, hogy a nem válaszolók nemzetiségi megoszlása hozzávetőlegesen megfelel a nyilatkozók megoszlásával. Azok esetében pedig, akik csak a nemzetiségi kérdésekre nem válaszoltak, a nemzetiségekhez tartozók felülreprezentáltsága mellett érvel. Azonban nincs kézzel fogható bizonyíték arra, hogy a nem válaszolók nemzetiségi összetétele csakugyan megfelel a válaszolókének, sem arra, hogy a nemzetiségek felülreprezentáltak lennének körükben.

²⁸ Kapitány, 2013. Kárpát-medencei népszámlálási körkép, i.m., 35–36.

A nem válaszolók jellemzői

A nemzetiségre vonatkozó két kérdésre a nem válaszolók aránya 14,8% volt. A nem válaszolás mögött természetesen számtalan egyéni indok húzódnak meg, legyen az a nemzetiségi kötelekek lazulása, a kisebbségi identitás rejtegetése, a kérdés kihagyása a kérdezőbiztosok részéről („hiszen nem kötelező a válaszadás” logika mentén), a népszámlálással szembeni általános ellenérzés, vagy épp az, hogy internetes kitöltés esetén „könnyebb” nem válaszolni a nem kötelező kérdésekre, mint a számlálóbiztosnak megtagadni a válaszadást.²⁹

7. táblázat. A nemzetiségi kérdésre nem válaszolók aránya
(2011, minta alapján becslést, saját szerkesztés)

	Válaszolt	Nem válaszolt
Átlag	85,2%	14,8%
Nem		
férfi	84,7%	15,3%
nő	85,7%	14,3%
Településtípus		
Budapest kerületei	82,2%	17,8%
Megyeszékhely, megyei jogú város	84,3%	15,7%
Többi város	85,3%	14,7%
Nagyközség, község	87,5%	12,5%
Régió		
Közép-Magyarország	83,6%	16,4%
Közép-Dunántúl	84,4%	15,6%
Nyugat-Dunántúl	85,8%	14,2%
Dél-Dunántúl	85,4%	14,6%

²⁹ Kapitány, 2013. Kárpát-medencei népszámlálási körkép, i.m., 28–29.

	Válaszolt	Nem válaszolt
Észak-Magyarország	86,5%	13,5%
Észak-Alföld	86,9%	13,1%
Dél-Alföld	86,1%	13,9%
Külföldön született		
nem	85,9%	14,1%
igen	73,3%	26,7%
Állampolgárság		
hontalan (N=14)	0,0%	100,0%
magyar	85,8%	14,2%
magyar és más	84,7%	15,3%
külföldi	50,6%	49,4%
kettős külföldi (N=137)	39,4%	60,6%
Iskolai végzettség		
legfeljebb 8 általános	85,3%	14,7%
szakmunkás-bizonyítvány	84,4%	15,6%
érettségi	85,1%	14,9%
felsőfokú	86,5%	13,5%
Életkor		
legfeljebb 18 éves	83,3%	16,7%
19–35	83,5%	16,5%
36–50	84,0%	16,0%
51–65	86,8%	13,2%
65 évnél idősebb	89,7%	10,3%

A férfiak körében minimális mértékben, 1 százalékponttal volt magasabb – 15,3% – a nem válaszolók aránya, mint a nőknél. Egy enyhe településtípus szerinti lejtő is érvényesült a válaszadási hajlandóságban:

Budapesten volt a legmagasabb a nem válaszolók aránya, és a községekben a legalacsonyabb. Ebben szerepet játszhat az eltérő életkori összetétel, az internetes kitöltők eltérő aránya, de az is, hogy kisebb településeken kevésbé van lehetősége „etnikailag rejtőzködni” a válaszadónak, mint a nagyobb városokban és a fővárosban. A nem válaszolók aránya a keleti régiókban – sorrendben Észak-Alföldön, Észak-Magyarországon és Dél-Alföldön – némileg alacsonyabb volt, mint a középső és a nyugati régiókban – a legmagasabb Közép-Magyarországon és Közép-Dunántúlon. Kiemelkedően magas volt a nem válaszolás a hontalanok és a külföldi – elsősorban kettős és nem magyar – állampolgárok esetében, és ezzel összefüggésben a külföldön születettek körében. A felsőfokú végzettségűek körében kissé magasabb volt az átlagnál a válaszadási hajlandóság, és a szakmunkás végzettségűeknél volt relatíve a legalacsonyabb. A nem válaszolás viszonylag jellemzőbb a fiatalabb korosztályokra: míg 40 év alatt a nem válaszolók aránya 15–17% között mozog, 40 év fölött csökken ez az arány, a 65 év felettiek között pedig mindössze 10%. Ebben is lehet szerepe az internetes kitöltők vélhetően magasabb és a számlálóbiztos általi lekérdezések alacsonyabb arányának, de más okok is közrejátszhatnak.³⁰ A 18 év alattiak esetében pedig – elsősorban a legfiatalabbaknál – a szülő nem válaszolásáról van szó. Sajnos nincs lehetőség a válaszadó és családtagjai válaszainak összekapcsolására, így csak valószínűsíthető, hogy a „nem válaszoló” kiskorúak szüleinek jelentős része sem válaszolt ezekre a kérdésekre. Akik nem jelöltek nemzetiséget, jellemzően a többi szenzitív kérdésre sem válaszoltak, ami azt valószínűsíti, hogy itt nem tudatos döntésről, hanem sokkal inkább a kérdőív egészének megítéléséről van szó („ami nem kötelező, arra nem válaszolunk”). Az anyanyelv és a családi, baráti körben beszélt nyelv esetén hasonló nem válaszolási arányokkal – rendre 14,5% és 15% – találkozunk, a vallás esetén pedig még magasabb, 27,2% a nem válaszolók aránya.

Mindezek az adatok azonban csak kis mértékben tudják magyarázni a nem válaszolást, így további vizsgálatok lennének szükségesek

³⁰ A minta nem tette lehetővé a kitöltés módjának vizsgálatát, így nem volt lehetőségünk ezeknek a hipotéziseknek a tesztelésére.

az e mögötti motiváció megragadására, valamint arra is, hogy bővebb információkat nyerjünk a nem válaszolók etnikai-nemzetiségi jellemzőiről.

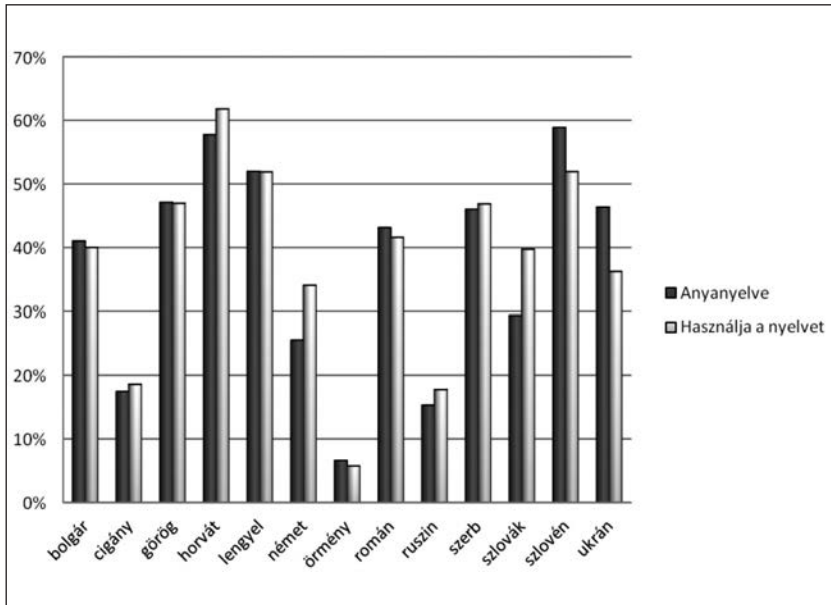
A nyelvhasználat jellemzői

A nemzetiségi szimbólumok változásán túl fontosnak tartjuk megvizsgálni, hogy azok, akik deklarálják az adott nemzetiséghez való kötődésüket – legyen az az elsődleges vagy a másodlagos – mennyiben használják a nemzetiségi nyelvet, és az mennyiben számít anyanyelvüknek. Ugyanis ha beszélhetünk is „kategorialis reprodukcióról”, ebből nem következik automatikusan a kulturális gyakorlatok reprodukciója is, amelynek egyik legfontosabb aspektusa a nemzetiségi nyelv használata.³¹

E tekintetben a népszámlálási eredmények arról tudósítanak, hogy a nemzetiségi egy jelentős része számára a nemzetiségi nyelv már nem számít anyanyelvnek, és jelentős részük egyáltalán nem is használja azt a mindennapi életben. Az adatok azt is mutatják, hogy azok aránya, akik a nyelvet használják is, számos nemzetiség esetén kisebb, mint azoké, akik anyanyelvüknek tekintik. Természetesen az egyes nemzetiségek e tekintetben is jelentősen különböznek. A honos nemzetiségek közül az adott nyelvet anyanyelvüknek tekintők a szlovének, horvátok és lengyelek között vannak többségben, a legalacsonyabb aránnyal pedig az örmények, a ruszinok és a cigány kisebbség esetében találkozunk. Nagyságrendileg hasonló a különbség a nyelv családi vagy baráti körben való használatát illetően.

³¹ Horváth István: Az etnolingvisztikai reprodukció az erdélyi magyarság körében. *Erdélyi Társadalom*, 2008, 6. évf., 1–2. szám, 37–65, itt: 38–39.

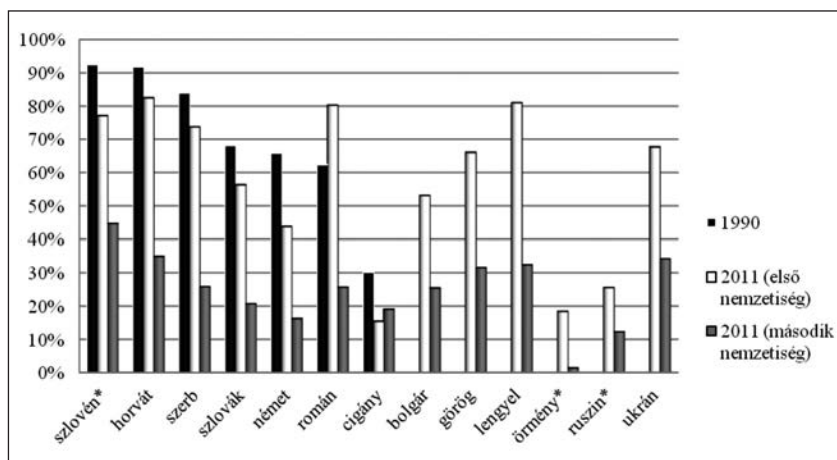
3. ábra. A nemzetiség nyelvét anyanyelvüknek tekintők és az adott nyelvet használók aránya összevont nemzetiség szerint (2011, minta alapján becsült arányok, saját szerkesztés)

Az 1990. évi népszámlálás mintája lehetővé teszi számunkra az anyanyelvhasználat változásának elemzését, azonban a családban, baráti körben használt nyelv nem szerepel az adatbázisban. A népszámlálási eredményeket alapul véve megállapíthatjuk (4. ábra), hogy 2011-ben a magukat elsősorban valamilyen nemzetiséghez sorolók 1990-hez képest jellemzően kisebb arányban tekintik a nemzetiség nyelvét anyanyelvüknek. Kivételt csak a román nemzetiségűek képviselnek. Ez újra azt jelzi, hogy mintegy 20 éves perspektívában a nemzetiségiek által használt anyanyelv – a románokat leszámítva – visszaszorulóban van. Az adott nemzetiséget másodsorban jelölők körében pedig a legtöbb esetben jelentősen alacsonyabb azok aránya, akik számára a nemzetiség nyelve egyben az anyanyelvük. Egyedül a roma nemzetiségnél magasabb a cigány (romani, beás) anyanyelvűek aránya azok körében, akik másodikként jelölték cigány nemzetiségüket, ami egyúttal jelzi a romák integrációs-asszimilációs mintázatának sajátosságát is: az eleve alacsony

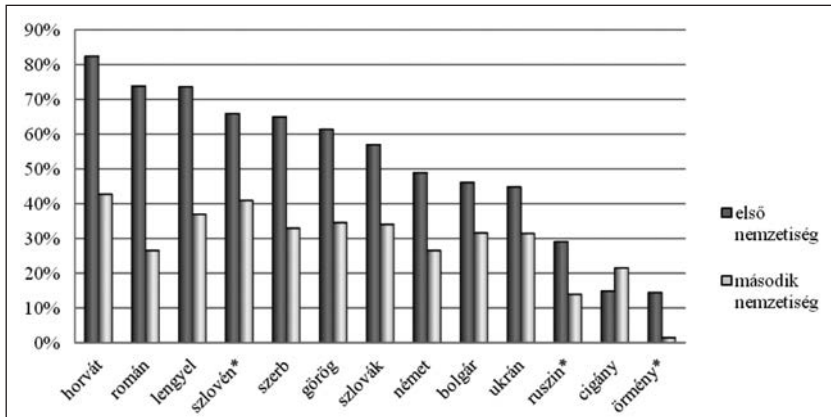
anyanyelvhasználat előrehaladott integrációs-asszimilációs törekvést jelez, az anyanyelvet még ismerők/használók pedig nagyobb valószínűséggel csak a második helyre helyezett roma identitáshoz kapcsolódik. Ha ehhez társítjuk azt, hogy ezt a nemzetiségi nyelvet a hétköznapiakban is csak hasonló mértékben használják, arra a következtetésre juthatunk, hogy a 2011. évi népszámlálás során viszonylag nagy arányban lehetnek olyanok, akik éltek a lehetőséggel, hogy deklarálják kettős identitásukat, felvállalják nemzetiségi gyökereiket, ugyanakkor a nemzetiségi kultúra reprodukciójában – amelyet ehelyütt csak korlátozott formában, az anyanyelv és a családi, baráti körben való nyelvhasználat formájában tudunk megragadni – már kevésbé vesznek részt.

4. ábra. A nemzetiség nyelvét anyanyelvüknek tekintők aránya nemzetiségenként (minta alapján becsült arányok, saját szerkesztés)³²

³² 2001-ben számos nyelvi csoport még nem szerepelt önállóan a népszámlálási kérdőívekben, így ezekre vonatkozóan csak a 2011. évi népszámlálásból rendelkezünk adatokkal. Az arányok értelmezése során az első nemzetiség esetén az örmény, ruszin és szlovén nyelvűek (*) megoszlását rendkívüli óvatossággal kell kezelni az alacsony (100 fő alatti) mintaelemszám miatt.

5. ábra. A nemzetiség nyelvét családi, baráti körben használók 2011-ben első és második megadott nemzetiség szerint (minta alapján becsült arányok, saját szerkesztés)³³

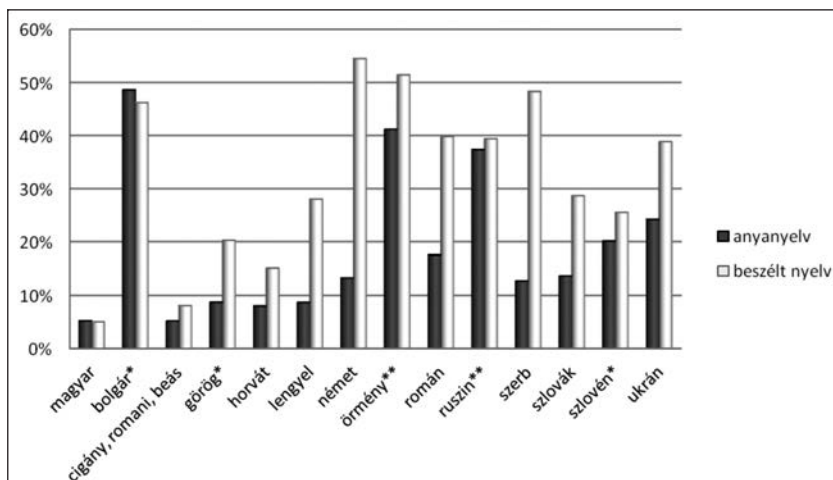

Ugyanakkor minden anyanyelvi csoport esetében, kisebb vagy nagyobb arányban találkozunk olyanokkal, akik az adott nyelvet anyanyelvüknek tekintik, tehát ilyen formában deklarálják valamilyen nemzetiségi származásukat, viszont nem azonosulnak szubjektíve az adott nemzetiséggel, a népszámlálás során magukat más nemzetiségűnek vallották. A konkrét arányszámokat megfelelő körültekintéssel kell kezelnünk, mivel egyes anyanyelvi csoportok nagyon kis arányt képviselnek a magyarországi társadalomban, így a mintában is csak rendkívül kis számban voltak képviselve. Mindemellett számos nagyobb nyelvi csoport esetében is viszonylag magas, 10% fölötti azok aránya, akik szubjektíve nem azonosulnak az adott nemzetiséggel. A családi, baráti körben beszélt nyelv esetén ugyanez érvényesül, tehát nem esik egybe azok köre, akik a nemzetiség deklarációja révén biztosították az adott nemzetiség „kategoriális reprodukcióját”, és azoké, akik nyelvhasználatuk révén a közösség „etnolingvisztikai reprodukciójában” működnek közre. Az adott nyelvet a mindennapokban használók körében több esetben jelentősen magasabb azok aránya, akik nemzetiségileg nem kötődnek az adott közösség-

³³ A családi, baráti körben használt nyelvre vonatkozó kérdés 2001-ben szerepelt először a népszámlálási kérdőívekben, így nincs lehetőségünk összehasonlítani az 1990. évi adatokkal. A szlovén, ruszin és örmény nemzetiségűek esetén az alacsony mintaelemszám miatt az első nemzetiség szerinti megoszlást óvatosan kell kezelni.

hez. Ez a német, román, illetve szerb nyelv esetén a legszembetűnőbb, és ugyancsak megkérdőjelezi a családi vagy baráti körben való nyelvhasználat nemzeti identitást megalapozó jellegét, hiszen feltételezhető, hogy ezen „nemzetiségek” olyan határon túli magyarokat is képviselnek, akik a szomszédos országokból származnak, ezért bizonyos helyzetekben használják is egykori otthonuk hivatalos nyelvét.

6. ábra. Azok aránya, akik az anyanyelvüknek és családi, baráti körben általában használt nyelvüknek megfelelőől eltérő nemzetiséget jelöltek a 2011. évi népszámlálás során anyanyelvi és beszélt nyelvi csoportonként (minta alapján becsült arányok, saját szerkesztés)³⁴

Összegzés

Tanulmányunkban a 2011. és 1990. évi népszámlálások nemzetiségi adatainak összehasonlítását végeztük el annak érdekében, hogy egy másik nézőpontból vizsgáljuk meg a magyarországi nemzetiségek számában az elmúlt 10 évben bekövetkezett növekedést. Ehhez az teremtette meg a lehetőséget, hogy 2011-ben a válaszadó eldönthette, legfel-

³⁴ Néhány nyelvi csoport esetében (* és **) az alacsony mintaelemszám miatt a becsült arányok.

jebb két deklarált nemzetisége közül melyiket tekinti elsődlegesnek, és melyiket másodlagosnak.

A két népszámlálás reprezentatív mintájára támaszkodva bemutattuk, hogy, amennyiben csak az elsődleges nemzetiséget vesszük figyelembe, az elmúlt húsz évben lényegesen mérsékeltebb növekedésről beszélhetünk, számos nemzetiség lélekszáma esetében viszont csökkenés következett be, ami arra utal, hogy Magyarországon valójában nem tekinthető reális folyamatnak a nemzetiségi/etnikai újraéledés. Az elemzést azonban megnehezítette, hogy 2011-ben jelentősen megnőtt azoknak az aránya, akik nem kívántak válaszolni a nemzetiségi kötődést vizsgáló kérdésekre. Ebben számtalan indok játszhatott közre, és további vizsgálatok lennének szükségesek annak megállapítására, hogy ezek mely nemzetiséggel azonosulnak, ha azonosulnak egyáltalán valamelyikkel. Összességében a rendelkezésünkre álló információk alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a legutóbbi népszámláláson a nemzetiségek jelentősen magasabb aránya valószínűleg nem független a népszámlálás módszertanától, de minden bizonnyal jelentős hatást gyakoroltak a népszámlálást megelőző, a nemzetiségi, illetve kettős identitás deklarálására ösztönző kampányok is. A két tényező hatása azonban további vizsgálatok nélkül nem különíthető el.

Ugyanakkor az anyanyelvvel és a családi, baráti körben történő nyelvhasználattal összevetve, megállapíthatjuk, hogy azoknak, akik a népszámlálás során azonosultak valamely nemzetiséggel, mindössze egy többé-kevésbé kis része az, aki a nemzetiségi nyelvet anyanyelvének tekinti, és ennél kisebb része, aki használja azt a mindennapokban, és ezáltal részt vesz az adott nemzetiség etnolingvisztikai reprodukciójában. E nyelvhasználati tények is valójában az etnikai revival téziséét cáfolják, azaz 20 éves perspektívában nem jelenthetjük ki azt, hogy erősödött volna a nemzetiségi száma és aránya. Igaz, az új, 2011. évi módszertan lehetővé tette a többes nemzetiségi identitás megragadását, amely sok szempontból közelebb visz a valós folyamatok megértéséhez.